

ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bediüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

ULUSLARARASI BEDIÜZZAMAN SEMPOZYUMU
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON BEDIÜZZAMAN

المؤتمر العالمي لبيد الزمان

24-26 September 1995 İstanbul - TURKEY

RİSALE-İ NUR'DA SEBEP-SONUÇ İLİŞKİLERİ

YAMİNA BOUGUENAYA MERMER*

“Yaratan Rabbinin ismiyle Oku!”

Hz. Muhammed'e (a.s.m.) ilk vahyin gelişi hepimizin malumudur. İlahî vahiy ona ilk kez, günlük meşgalelerden kendini uzaklaştırarak yoğun tefekkür için sık sık gittiği Hira dağındaki mağarada gelir. Vahyin taşıyıcısı Hz. Cebrail Rabbinin emrini bildirmeden önce, onu takati kesilinceye kadar sıkır, neredeyse nefessiz bırakır ve sonra Rabbinin ona ilk emrini tebliğ eder: “Oku!” Yaratan Rabbinin yanısıra yeryüzünde birçok ilahlar edinenlerden uzak duran, yalnız başına mağarada Tek olan Rabbin kulluk görevini yapmakta olan Muhammedü'l-Emin (a.s.m.) cevap verir: “Ben okuma bilmem.” Bu cevap karşısında, Cebrail, “Okuma bilmiyormuş” diye bırakmaz onu. Yine, kaburgalarını çöktürürcesine sıkır ve “Oku!” der. Bitkin, yorğun, çaresiz ve yetim Muhammed-i Arabî (a.s.m.) neyi okuyacak, nasıl okuyacaktır? İnsanların “okuma” diye tarif ettikleri şeyi, meselâ bir “yazı”yı okumayı bilmediği için, yine aynı cevabı verir: “Ben okuma bilmem.” Oysa onun asıl “okuma”yı çok iyi bildiğinden emin olan Cibril-i Emin, tekrar Allah'ın en sevgili kulunu kucaklar, sıkır ve “Oku!” derken kasdolunanın ne olduğunu, nasıl okunması ve neyin okunması gerektiğini öğreten ilk vahyi tebliğ eder: **اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ** “Yaratan Rabbinin ismiyle oku!”

*Dr. YAMİNA BOUGUENAYA MERMER (Araştırmacı-Yazar)

1958'de Cezayir'in Oran şehrinde dünyaya geldi. Cezayir Üniversitesi Teorik fizik bölümünden mezun oldu.

Akademik çalışmasını ilerletmek için gittiği İngiltere Durhan Üniversitesinde 1982'de masterini, 1985'te de “Partikül Fizik” üzerine doktorasını tamamladı.

Dr. Ali Mermer'le evli olan Yamina Mermer iki çocuk annesidir.

İşte o vahiyle birlikte, okumayı yalnızca bir metnin okunması diye anladığımız için okuma bilmediğini zannettiğimiz Muhammed (a.s.m.), Allah'ın Resulü, kıyamete kadar bütün insanlara okumayı öğretecek bir muallim olarak görevlendirilir.¹

Herkesin bildiği bu hadise ile anlatılmak istenen, bana, apaçık ortada gibi geliyor. Deriden veya kâğıttan yapılmış yapraklar üzerine yazılanları okumasını bilmeyen bu zâtin bizim için neyin muallimi olduğunu, ilk vahiy olduğu rivayet edilen bu âyet açıkça ifade ediyor: "Yaratan Rabbimizin ismiyle okuma"nın muallimi...

Başından sonuna kadar, Kur'an'ı kendine rehber edinme düsturundan hiç taviz vermeyen Risale-i Nur, işte bu Muallim-i Zîşandan (a.s.m.) aldığı dersle, yaratan Rabbimizin ismiyle neyi, niçin, nasıl okuyacağımızı, her tabakadan insanın anlayabileceği, yine Kur'anî olan temsil ve tekrar usulü ile anlatmaktadır.

Kâinatı okumak

Kur'an-ı Kerim, meselâ 310 defa "semâvat"tan, 451 defa "arz"dan, 262 defa "yaratma"dan, çok azı Kur'an âyeti anlamına gelmek üzere 382 defa "âyet"ten bahsederek, bunların Allah'ı tanıtan âyetler, şahitler olduğuna dikkati çeker. فَانظُرْ "Bak," أَفَلَا يَنْظُرُونَ "Bakmazlar mı?," أَفَلَا يَتَفَكَّرُونَ "Düşünmezler mi?" gibi birçok teklifiyle de, kâinata ve yaratmaya bakıp düşünmemizi emreder.

Kur'an'a tâbi olan Risale-i Nur'da ise, "Gel her tarafa bak, herşeye dikkat et," "Gözümüzle görüyoruz ki...", "Dünyaya gelen her zîşuur gözünü açtıkça görür ki..." gibi ifadelere sıklıkla rastlanır. Bu dâvetle birlikte, her bir şeyi Rabbimizi tanıtan bir âyet, bir delil olarak okumanın usulü öğretilir. Her bir şeyi "yaratan Rabbimizin ismiyle okuma"nın eğitimidir bu. Risale-i Nur'un birçok yerinde bir formül gibi tekrar edilen; her bir mahlukun Vahid-i Ehadi tanıttirdiğini ders veren şu ifade, وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ onun Kur'an mesleğinde gittiğini belirler.

Zira, kâinatın nasıl okunacağını, onun Allah'ın varlık ve birliğine olan şahitliğinin nasıl anlaşılacağını bize Kur'an öğretmektedir:

“Göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün değişmesinde akıl sahipleri için Allah'ın varlık ve birliğine, kudret ve rahmetine işaret eden pek çok deliller vardır”²

Bu âyette, Rabbimiz, sözkonusu "okuma"yı gerçekleştirmek için anahtar hükmünde olan bir hususu öğretir: فِي خَلْقِهِ , yani yaratılış biçimine bakmak.

Şimdi, bir örnekle, yaratılış biçimine bakarak okumayı tahlil edelim.

¹ Risale-i Nur'un hemen hemen her yerinde Muhammed (a.s.m.)'in insanlığa "okumayı" öğreten bir muallim olarak vazife yapmasına işaret edilmiş veya onun öğrettiklerinin ışığı altında mevzular tahlil edilmiştir. Özellikle 19. Söz; 19. Mektup; 11. Söz; 22. Söz, Birinci Makam, Onbirinci Bûrhan; 24. Söz, Üçüncü ve Beşinci Dal'a bakınız.

² bkz. 3: 190.

Gerçi okullarda bize bitkilerin fotosentez adı altında kendi besinlerini kendilerinin ürettiklerini söylediler. Gelin, zihnimize aşılana bu "kendi kendine" ön-kabulünü bir kenara bırakalım ve beraberce besinin nasıl üretildiğine, yani besinin "yaratılış biçimi"ne dikkat edelim.

Elinize aldığınız herhangi bir yeşil yaprağı parmaklarınız arasında ezdiğinizde, parmaklarınız yeşile boyanır. İşte bu yeşillığe konu olan maddeye klorofil adı verilir. Karbon, hidrojen, oksijen, nitrojen ve magnezyum atomlarından yapılmış olduğunu gördüğümüz bu klorofil, bir gıda fabrikası gibi çalışmakta... Güneşten ışığı yakalayıp, bitkinin kökünden suyu çekerek hidrojen, oksijen ve ATP denilen enerji deposunun üretilmesini sağlıyor. Canlılar için çok önemli olan oksijen havaya veriliyor. Buraya kadar olanlar fotosentezin birinci işlemler basamağıdır.

İkinci basamakta, enerji deposu ile hidrojen, bizim için zehir olan karbondioksidi havadan alıyor, ve şeker üretiliyor. Bu şekerin bir kısmı bitkinin kendi hayatını devam ettirmesi için harcanıyor. Bir kısmı da nişasta, karbohidrat ve protein üretilmesinde kullanılıyor. Böylece, hem hava zehirden temizlenmiş oluyor ve hem de insanlar ve hayvanlar için gıda üretilmiş oluyor.

Sanırım, bu anlattıklarına bakarak, fotosentez olayının çok karmaşık olduğunu düşündünüz. Gerçekte, fotosentez, benim anlattıklarından belki de bin defa daha karmaşık bir işlemler zinciridir. Asırlardan beri kâinatın sırrını çözme iddiasında olan bilim adamlarından Calvin isimli bir kişiye, yalnızca ikinci basamakta vuku bulan kimyevî reaksiyonların düzenini bulup formüllerle ifade edebildiği için, Nobel Kimya Ödülü verildi.

Fotosentez olayının bir bölümünü formüle edebilene Nobel ödülü verilirse, gözle görülemeyecek kadar küçük bu fabrikayı çalıştıran acaba ne ödülü vermek gerekiyor?

Fotosentez ile sağlanan faydaları özetleyelim: Bütün canlılar için hayati önem taşıyan hava, karbondioksit alınıp oksijen verilerek temizleniyor. Canlıların hayatlarını devam ettirmeleri için zaruri olan besin üretiliyor. Üstelik bunlar en kısa yoldan, en ucuz maliyetle, hiçbir zarara neden olmadan, birbirinden sanatlı, güzel, rengârenk, lezzetli.. şekilde yapılıyor. Bu kadar önemli neticeler, mükemmel faydalar ancak bir iradenin, bir kasdın sonucu olabilir. Öyleyse, bu neticeler önceden kasden planlanmış olmalıdır. Bu planlamayı yapabilmek için de bütün hayvanları, insanları tanımak, onların ihtiyaçlarını bilmek ve onlara acıyıp merhamet etmek gerekir. Hatta insanların tüm duygularına hitap edecek şekilde sanatlı, hoş kokulu, lezzetli gıdaları hazırlamak için onlara şefkat etmek gerekir. Bütün bu amaçları gerçekleştirebilmek için:

1. Fotosentezde kullanılan tüm maddelerin özelliklerini en ince detaylarına varıncaya kadar bilmek; güneşi, havayı, suyu... tanımak;
2. İçinde çalıştığı, ayrı ayrı özelliklere sahip ve dolayısıyla ayrı ayrı düzeni olan bitkilerin hepsini tam olarak bilmek ve onlarla âhenk içinde çalışmak;
3. Hazırlanan besini kullanan canlıların vücut yapılarını, çalışma sistemlerini de mükemmel bir şekilde bilmek; o vücutlarda da kusursuz bir şekilde işlemek;
4. Bu işlerin hepsini kontrol altında bulundurabilecek, emri altına alıp çalıştırabilecek eksiksiz bir kudrete sahip olmak. Öyle bir kudrete ki, sudan, havadan, toprak-

taki minerallerden, insan ve hayvanlardan güneşe kadar uzanan bir kudrete sahip olmak gerekir.

İşte, ancak bütün bu özellikleri olan, fotosentez yapıp bize gıda hazırlayabilir. Yani, sonsuz ilme ve kudrete malik olandan başka kimse bu işleri yapamaz.

Demek ki, fotosentez olayıyla ilişkili görülen tüm maddeler, sebepler ya sonsuz bir ilim ve sonsuz bir kudret Sahibinin emir ve iradesiyle işliyorlar; veya her birinin bizatihi sonsuz ilim ve kudretinin varolması gerekir ki, böyle mükemmel işleri hatasız, şaşırmadan, tam zamanında, tam yerinde yapabilsin. Düşünen herkes bilir: Karbonun, hidrojenin, oksijenin, suyun, güneş ışığının sonsuz değil, bir zerrecik olsun ilmi, iradesi, kudreti, merhameti yoktur. Bunlar şuursuz, iradesiz, acizdirler. Kur'ân'da ifade edildiği gibi, "Onların ayakları mı var, yürüsünler? Elleri mi var, tutsunlar? Gözleri mi var, görsünler? Kulakları mı var, işitsinler?"³

Materyalist bilim önyargılıdır, sebepleri ilahlaştırır

Tüm bu maddelerin kendilerine ait, doğrudan doğruya kendilerinin malı olan hiçbir özelliklerinin olmadığı besbellidir. Durum bu olduğu halde, neden fen kitaplarında onların bu işleri kendi kendilerine yaptıkları söyleniyor. Neden "Bitki kendi besinini üretir," "Klorofil, güneş ışığındaki enerjiyi yakalar. ATP bileşiği bu enerjinin bir kısmını kendi içinde depolar," "Yakalanan enerjinin diğer kısmı da suyu oksijen ve hidrojen atomlarına ayırır" gibi ifadelerle bu işleri sanki bitki, klorofil, ATP, güneş enerjisi kendileri yapıyormuş gibi gösteriliyor?

Bu kitaplar materyalist bilimciler tarafından yazılmıştır. Bunlar, herşeyi yaratan bir Yaratıcının varlığını bir önyargı ile reddederler. Yaratıcı yoktur, diyerek kâinata bakarlar. Herşeyin bir düzen içerisinde yaratıldığı şu kâinata düzeni bulurlar. Düzen, belli bir sebebin belli bir sonuç ile birlikte yaratılması olduğu için, her zaman belli bir sebebi belli bir sonucun yanında gözlemlerler. Yaratıcının yokluğu ön-kabulü ile olaylara baktıkları için çaresizlikten sonuçları sebeplerin yaptığını iddia etmek zorunda kalırlar. Sonuçlarda görülen mükemmelliklerin sahibi olarak sebepleri gördükleri için, onları; örneğimizi hatırlayacak olursak, klorofili, güneş enerjisini, suyu, vs.yi sonsuz ilim, irade, kudret, merhamet gibi sıfatlara sahiplermişcesine değerlendirirler. Bu da sebeplere ilahlık vasıfları yakıştırmaktır.

Ne akli, ne şuuru, ne iradesi, ne de gücü olan; kendileri yapılmaya muhtaç sebeplere değil ilah vasıfları vermek, bir irade ve güç eseri olan en küçük bir tesiri dahi vermek "divanece bir hezeyan"dır.⁴

Herşeyi her zaman yaratmakta olan Tek Yaratıcının dışında hiçbir varlığa ilahlık izafe etmenin mümkün olamayacağını Kur'ân şöyle ifade ediyor:

"Onlar ise Allah'tan başka ilahlar edindiler. Halbuki o ilahlar hiçbir şey yaratamazlar; onların kendileri yaratılmıştır. Onlar kendilerinden ne bir zararı uzaklaştırabilir, ne de kendi kendilerine bir faydaları dokunur. Onların ne öldürmeye güçleri

³bkz. 7: 195.

⁴23. Lem'a, Birinci Yol.

yeter, ne hayat vermeye, ne de ölüleri diriltip kabirlerinden kaldırmaya.” (bkz. 25:3).⁵

Gerçekten, Allah'tan başka ilahlık özelliklerine sahip olan bir varlık olsaydı, icada ve rububiyete karışacak, kâinatın düzeni bozulacaktı. Halbuki, küçücük sineğin karnadından ve gözbebeğindeki hücrecikten güneş sistemine kadar herşeyde mükemmel bir intizamın bulunması, sebeplerin etken olmadığına işaret ettiği gibi, bir Vâcibü'l-Vücudun varlığına ve vahdetine açıkça şahitlik eder.⁶

Materyalist bilim negatif yaklaşım üzerine kuruludur

Bilimciler sonuçları sebeplerin yaptığını hiçbir zaman, hiçbir sûrette isbat edememişlerdir, edemezler de. Kendileri de bunun farkındalar. Bu yüzden, sebeplerin sonuçları yaptığı isbat edilemez, yapmadığı prensipte isbat edilebilse de, bugüne kadar kimse bunu isbat etmediği için sebebin sonucu yaptığı tezinin doğruluğu kabul edilir, diyorlar.

Örneğimize yararlansak, materyalist bilimciler güneş ışığı, su, hava vs. gibi sebeplerin besinin oluşumunda etken faktörler olduklarını söylerler. Bunu “isbat” etmek için de, bir bitkiye, meselâ su veya güneş ışığı vermeyerek bitkinin sararıp solduğunu, yani fotosentez yapılmadığını; dolayısıyla besin üretilmediğini gösterirler. İşte, derler, su veya güneş ışığı *olmazsa* besin üretilmiyor. Bu “olmazsa”dan hareketle, “Su veya güneş ışığı besin üretir” sonucuna ulaşırlar. Böylece tezlerini isbat etmiş olduklarını zannederler.

Dikkat edilirse, bu yaklaşım olumsuzdur. Bu, bir isbat değildir.⁷

Bir televizyon cihazının düğmesine basıldığında, ekranda bir görüntü belirir. Ne zaman düğmeye basarsak, karşımıza görüntü çıkar. Düğmeye basılmadığında ise, ekranda hiçbir görüntü belirmez. Materyalist bilimcilerin olumsuz yaklaşım mantığına göre, “ekrandaki görüntüyü düğme yapar.” Bunun “isbat”ı ise, düğmeye basılmazsa ekranda görüntü çıkmamasıdır. Düşünmezler ki, yayın dışarıdan yapılmaktadır, görüntüyü neşreden düğme değildir. Düğme yalnızca televizyon cihazındaki düzenin bir parçasıdır. Televizyonu yapan, düğmeyi, ekranda görüntünün belirmesi için kasdî olarak cihaza yerleştirmiştir. Birisi size, düğmenin görüntüyü sağladığını kabul etmiyorsa, düğmeye basmadan görüntüyü çıkart da görelim derse, bu ne kadar mantıklıdır? Televizyon cihazının düzeni, onu düğmesiz çalıştırmayı imkânsız kılmaktadır. Çünkü o şekilde yapılmamıştır. Siz düğmeyi kullanmadan televizyonu

⁵“Onlar hiçbir şey yaratamayan ve kendileri yaratılmış olan şeyleri mi Allah'a ortak koşuyorlar? Ortak koştukları şeylerin ise, ne onlara bir yardımda bulunmaya gücü yeter, ne de kendi kendilerine bir yardımcı dokunur.” (bkz. 7: 191-192).

⁶5. Şua, Birinci Makam, Üçüncü Kelime. Ayrıca bkz. 17: 42; 21: 22.

⁷Risale-i Nur'un her yerine yayılmış olan bu anlayışı aşağıdaki cümleler özetler: “Esbâb-ı zâhiriye perestiş edenleri aldatan; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, ‘iktiran’ tabir edilir, birbirine illet zannetmeleridir. Hem bir şeyin ademi, bir nimetin mâdum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki: O şeyin vücudu dahi, o nimetin vücuduna illetir. Şükürünü, minnetarlığını o şeye verir, hataya düşer. Çünkü bir nimetin vücudu, o nimetin umum mukaddematına ve şerâitine terettüb eder. Halbuki o nimetin ademi, bir tek şartın ademiyle olur.” (17. Lem'a, Onüçüncü Nota, Dördüncü Mesele).

çalıştırmayınca, o kişi size “Gördünüz mü, görüntüyü sağlayan düşmedir” dese, bu kişiye yalnızca gülünür.⁸

Mevcut düzenin Hâlıkı kimdir?

Sebeplerden biri olmadığı zaman sonucun vuku bulmaması, o sebebin sonucu yaptığına hiçbir sûrette delil olamaz. Olsa olsa belli bir sonucun belli bir sebep ile beraber yapıldığının delilidir.⁹ Bu, sebep-sonuç ilişkisinin bir düzen içerisinde kurulduğunun isbatıdır.

Materyalist bilimciler, güneş ışığı olmadan besin üretilmediği için güneş ışığının besin ürettiğini iddia ederler. Bunun aksini isbat etmek için, “Güneş ışığı olmadan fotosentez yapın da görelim” derler.

Kâinat bir düzen içerisinde yaratılmıştır. Bu düzen, Yaratıcının yaratış biçimidir, Onun sünnetidir. O, sünnetini değiştirmedeği için¹⁰ düzen devam etmektedir. Fotosentezi Güneş ışığı ile birlikte yaratmak düzenin tezahürüdür. Yaratıcı, fotosentezi güneş ışığı ile beraber yaratır. Gıda üretme düzenini bu şekilde kurmuştur. Işıksız fotosentez yapılmıyor ki, ışıksız fotosentezi yapanın kim olduğu araştırılsın. Olmanın isbatı istenmez. Mesele, olanı kimin yaptığını; ışık ile fotosentezi yapanın kim olduğunu isbatlamaktır.

Kur’ân, Allah sebepsiz yaratır, demiyor. Peki, ne diyor? Sebepleri de, sonuçları da yaratan Allah’tır; sebeplerle sonuçları bir düzen içerisinde birbirlerine rabtedip bağlayan da Allah’tır, diyor. Güneş ışığını da, klorofil de, besini de yaratan Allah’tır diye ders veriyor. Bunu kabul etmeyenin, güneş ışığında, besin yapılabilmesi için gerekli olan sonsuz ilmin, iradenin, gücün, merhametin bulunduğunu iddia etmek zorunda kalacağını; ama bunu isbat etmelerinin imkânsız olduğunu bildiriyor.

“Yoksa Ondan başka ilahlar mı edindiler? Onlara de ki: Varsa delilinizi getirin...” (bkz. 21: 24).¹¹

Kur’ân’da, Hz. İbrahim ile Nemrud arasında geçen o manidar konuşmayı hatırlayalım: Allah’ın koyduğu düzeni kullanarak “Ben de hayat veririm, ben de öldürürüm” diyen Nemrud’a Hz. İbrahim (a.s.) “Benim Rabbim güneşi doğudan çıkarır. Haydi sen de onu batıdan çıkar” dedi ve bu cevap karşısında Nemrud, Kur’ân’ın ifadesiyle, “öylece şaşırıp kaldı.”¹²

Kur’ân’ın sunduğu bu tevhid dersini iyi çalışıp iyi anlamakla yükümlü olan, zira aksi takdirde dünyalarımıza ve düşüncelerimize şirkin bulaşması tehlikesiyle yüzyüze

⁸Bu tartışmanın temelleri Risale-i Nur’da 26. Mektup, Birinci Mebhas’ta ve Dördüncü Mebhas, Altıncı Mesele’de, “Şeytanla Münâzara” adı altında detaylı bir şekilde izah edilmektedir.

⁹“O Allah ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten de bir su indirdi ki, onunla sizin için rızık olarak meyvelerden bitirdi...” (bkz. 14: 32). Ayrıca bkz. 2: 22; 6: 99; 16: 65; 35: 27; 43: 11; 50: 9.

Risale-i Nur’un esas dâvâlarından biri olan sebeplerin sonuçları yapmadığı meselesi özetle şöyle ifade edilir: "...doğrudan doğruya müsebbebi, sebep ile beraber halkederek, ilve-i esmâsını ve hikmetini göstermek için, bir tertip ve tanzim ile zahiri bir sebebiyet, bir mukarenet vermekte..." (23. Lem’a, Üçüncü Kelime, Üçüncü Muhal).

¹⁰bkz. 48: 23; 30: 30; 33: 62; 35: 43.

¹¹Ayrıca bkz. 27: 64.

¹²bkz. 2: 258.

bulunan bizler de, kâinata bu nazarla muhatap olma durumundayız. Kur'ân talebeleri olarak, Kur'ân'dan almamız gereken ders şudur: "Benim Yaraticım, güneş ışığından, sudan, karbondioksitten¹³ besin yapandır." Ve yine Kur'ân'dan aldığımız ders ile, Yaraticıyı kabul etmeyip güneş ışığının besini yaptığını iddia edenlere, yani sonucu sebebin yaptığını ileri sürenlere diyeceğimiz söz şudur: "Haydi, güneş ışığını alın; Yaraticının koyduğu düzeni kullanmadan, meselâ ağaç yaprağını kullanmadan, ona besin üretirin. Veya herhangi bir iş yaptırın. İsterseniz, yalnızca güneş ışığını değil, bütün sebepleri toplayın, bir sonuç çıkarın. Allah'ın koyduğu düzene tâbi olmadan; meselâ, bir sinek yumurtasını kullanmadan,—madem sebepler yapıyor diyorsunuz—bütün sebepleri toplayarak bir sinek de siz yapın.¹⁴

"Sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınızın hepsi bir araya gelse, bir sinek bile yaratamazlar. Sinek onlardan birşey kapacak olsa, onu da geri alamazlar. İsteyen de âciz, istenen de..."¹⁵

"Açıkçası, sebepler yaratamazlar. Çünkü kendileri yaratılmaktadırlar. Sebepler yalnızca Yaraticıyı tanıtan birer âyettirler, vesiledirler."¹⁶

Kur'ân tevhiidi isbat eder

Kâinatın yaratılışı bir düzen içerisindedir. Bu düzen gereği, mahluklar hep aynı şartlar altında vücut bulur. Bu şartlar, bir mahlukun bir başka mahluk ile her zaman beraber vücut bulması sonucunu doğurur. Bu beraberliği biz sebep-sonuç ilişkisi şeklinde gözlemlemekteyiz. İnsanların dikkat etmedikleri, ülfet ve gaflete kapıldıkları zamanlarda, bu sebep-sonuç ilişkisini birlikte yaratılmışlıktan çıkarıp, sebeplerin sonuçları yaptığı saplantısına kapılmaları ihtimali çok yüksektir. Sebebi de, sonucu da yapan Allah olduğu halde sebeplerin sonuçları yaptığını zannetmek, zehaba kapılmaktır. Yanlış bir düşünceye saplanmaktır. "Kâinatı Allah yarattı" denilse dahi, sonuçların sebeplerin eseri olduğunu iddia etmek, bilerek veya bilmeyerek, Allah'a şirk koşmaktır. İnsanları bu korkunç hataya düşmekten alıkoymak için, Kur'ân'da sürekli Allah'tan başka ilah özelliklerine sahip hiç kimsenin ve hiçbir şeyin bulunmadığı; ne ad altında olursa olsun, hiçbir sebebin yapıcı, yaratıcı, rızık verici, suyu

¹³Allah, hareket eden her canlıyı bir çeşit sudan yaratmıştır." (bkz. 24: 45). Ayrıca bkz. 22: 5; 86: 6; 2: 164; 21: 30; 16: 66; 25: 54 vs.

¹⁴Bütün esbab-ı maddiye toplansa, onların ihtiyarları da olsa, bir tek sineğin vücudunu ve o vücudun cihazatını mizan-ı mahsusla toplayamazlar. Toplasalar da, o vücudun miktar-ı muayyenesinde durduramazlar. Durdursalar da, daima tazelenmekte olan ve o vücuda gelip çalışan zerrati, muntazaman çalıştıramazlar. Öyle ise; bilbedâne esbab, bu eşyaya sahip çıkamazlar. Demek sahib-i hakikîleri başkadır." (26. Lem'a, Onbirinci Rica). Ayrıca, 32. Söz de bu konu uzun bir temsil ile ikna edici bir şekilde anlatılmaktadır.

¹⁵bkz. 22: 73.

¹⁶Kur'ân'da mahlukatın âyet olduğunu bildiren çok sayıda âyet vardır. Meselâ, 2: 164'e bakınız. Sebeplerin birer âyet olarak Rabbimizi tanıttığı, Risale-i Nur'un umumunda anlatılır. Örnek olarak, her bir zerrenin âcizliği ile beraber pek büyük vazifeleri yapmakla Vâcibü'l-Vücudun varlığına şahadet ettiği gibi, cansız olduğu halde hareketlerinde şuurluymuşçasına kâinattaki umumî nizama uygun hareket etmesi ve her bulunduğu yerde oraya mahsus düzene tam uyması ile de Vâcibü'l-Vücudun vahdetine nasıl şahadet ettiğinin anlatıldığı 22. Söz, İkinci Makam, Dördüncü Lem'a, Üçüncü Pencere, ve 30. Söz, İkinci Maksad, İkinci Nokta'ya bakınız.

gökten indirici, yerden bitkiyi bitirici.. gibi vasıflara sahip olmadığı açık ve net ifadelerle vurgulanır.

"De ki: 'Kimdir gökten ve yerden sizi rızıklandıran? Kimdir kulak ve gözler yaratıp size veren? Kimdir ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkarana? Kim kâinatı yerli yerince tedbir ve idare eden?' Onlar diyecekler ki, 'Allah'tır.' Öyleyse, 'Hâlâ Ona ortak koşmaktan korkmaz mısınız?' de. (bkz. 10: 31).¹⁷

Kur'an baştan sona bu dersi vermektedir; çünkü, şirk düşülmesi muhtemel en ciddi tehlikedir. Göklere, yeri ve hepimizi yaratan bir Rabbin varlığını hiçbir akıl sahibi inkâr edemez. Onun için şeytan bizi öncelikle inkâra değil, şirke düşürmeye çalışır. Kur'an ise baştan sona şeytanın bu desisesine karşı bizi uyardırmakta ve geniş tevhid yolunu takibe çağırılmaktadır.

Madem Kur'an en başta bunu ders vermektedir; Kur'an'dan ders alan Risale-i Nur da, aynı şekilde, en önce bunu ders verecektir. Nitekim, Risale-i Nur'da en birinci dâvânın şirke giden yolları kapamak olduğu görülür. Risale-i Nur'da, sebeplerin yalnızca kudret-i ilâhiyenin tecellisine bir perde olarak yaratıldıkları; bir sonucu yapabilecek hakikî tesire sahip olmadıkları; hakikî tesirin yalnızca Vâhid ve Ehad olan Allah'a ait olduğu her vesileyle ifade edilmesinin hikmeti de budur. Şöylesi ifadeleri Risale-i Nur'da sık sık görmek mümkündür:

"...bütün zâhirî sebepler, yalnız birer perdedirler; icadda da hiç tesirleri yoktur; emir ve iradesi olmazsa, hiçbir şey, hatta hiçbir zerre hareket edemez."¹⁸

Bir sebebin bir sonucu yaptığını iddia etmenin ne demeye geldiğini insan bir düşünürse, bunun ne kadar büyük bir yalan,¹⁹ ve bir iftira olduğunu anlar. Her bir sonuç doğrudan doğruya Vahid ve Ehad olan Allah'ın eseridir denilmezse, o sonucun sebebine Allah'ın bütün vasıflarını izafe etmek zorunda kalınacaktır.

Çünkü, kâinatta herşey birbirleriyle bağlıdır. Bir şey, ancak kâinatın bütünü içinde var olabilir. Bir şeyi yapabilmek için, bütün kâinatı bilmek, kâinattaki herşeyi kontrolü altında bulunduracak bir kudrete sahip olmak gerekmektedir—tâ ki, o şey tüm kâinat içinde en anlamlı, en faydalı bir şekilde yerleştirilsin ve diğer eşya ile âhenk içinde çalıştırılsın.

Risale-i Nur'da verilen bir misali kullanırsak, gözbebeğine yerleştirilen bir zerrenin, gözdeki sınırlara, kan damarlarına, insan yüzüne, başına, gövdesine ve diğer insanlara, göz ile görülen tüm mevcudata nisbetle birer vazifesi, faydası vardır. Ancak bedenün bütün âzâsını yaratan o zerreyi gözbebeğine yerleştirebilir. İnsanın da tüm kâinatla münasebeti olduğuna göre, ancak kâinatı yaratan insanı yaratabilir.²⁰ Kâinatı yaratabilmek için sonsuz özelliklere sahip olmak gerekir: sonsuz ilim, sonsuz irade, sonsuz kudret, sonsuz merhamet vs. Kendinden başka herşeye muhtaç olan sebeplerin böyle sonsuz özelliklere sahip olmaları mümkün müdür?

¹⁷ Ayrıca bkz. 13: 16; 29: 61; 39: 38; 43: 9 ve 15, 43: 87; 12: 105-106.

¹⁸ Şua, Birinci Makam, Onbirinci Kelime; Mesnevi-i Nuriye, Lem'alar mukaddemesi.

Risale-i Nur'daki şu veciz ifade esbabın konumunu açıkça belirlemektedir:

'Evet, izzet ve azamet isterler ki; esbab, perdedâr-ı dest-i kudret ola aklın nazarında.

Tevhid ve ehadiyet isterler ki; esbab ellerini çöksinler, te'sir-i hakikiden. (11. Şua, Onbirinci Mesele).

¹⁹ bkz. 10: 66; 6: 116; 53: 23; 16: 105.

²⁰ bkz. 30. Söz, İkinci Maksad, İkinci Nokta.

Sözgelimi, bitki kendi gıdasını "üretir" deniliyor. Bitki, bunu yapabilmesi için, hangi özelliklere sahiptir? Bitkinin aklı mı var ki, o muazzam işlemleri tasarlayabilecek? Gözü mü var ki, çevresindekileri görecektir ve onlar ile âhenk içinde çalışabilecek? Gücü mü var ki, onları emrinde çalıştırabilecek? Merhameti mi var ki, ürettiği fazla besini depolayarak, kendisini yiyecek olan diğer canlıları besleyecek?²¹ Cevap belli: Hayır. Zavallı bitkinin ne aklı var; ne gücü, ne de merhameti.

"Onların Allah'ı bırakıp da kendilerine yalvardıkları şeyler ise hiçbir şey yaratamazlar; üstelik onların kendileri yaratılıp durmaktadır."²²

Peki, bu Nobel ödülü kazanan bilim adamları bu kadar basit gibi görünen bir hataya neden düşüyorlar? Bilmiyorlar mı ki, şursuz bir zerre insanları dahi hayrette bırakacak bu işleri kendisi yapamaz? Hayır, biliyorlar. Fakat, Risale-i Nur'da ifade edildiği gibi, "Zındık maddîyyun gâvurlar bir Vâcibü'l-Vücutu kabul etmediklerinden, zerrat adedince bâtil âliheleri kabul etmeye mezheplerine göre muhtar kalıyorlar. İşte şu cihette münkir kâfir ne kadar feylesof, âlim de olsa; nihayet derecede bir cehl-i azim içindedir; bir echel-i mutlaktır."²³

Sebeplerin sonuçları yaptığını söyleyenler, gerçekten sebeplere ilah özellikleri vermek zorunda kalıyorlar. Fakat bu, sebepleri yüceltip onları ilah zannettiklerinden değil, kendileri büyüklük taslayıp, emrine uymak zorunda kalacakları mutlak bir Rabbi kabul etmek istemediklerindenidir.

"Onlara 'Allah'tan başka ilah yoktur' dendiğinde büyüklük taslandılar."²⁴

"...Şerikleri ise onlara der ki: 'Siz bize tapmıyordunuz, (şeytana ve kendi heveslerinize uyuyordunuz). Sizinle bizim aramızda şahit olarak Allah yeter. Bize taptığınızdan haberimiz bile yoktu."²⁵

Sebepler de, sonuçlar da Esmâ-i İlâhiyeyi gösterirler

Kâinatın düzeni, Yaratacısını bize tanıttırarak şekilde kurulmuştur. Her sebep, bir sonuç ile birlikte, beraber, hikmetli bir tertip içerisinde yaratılmaktadır. Her sebep-sonuç beraberliğinde birçok faydalar, gayeler gözetilmektedir. İşte Kur'an-ı Kerim, sonuçlardaki hikmetli gayeleri, önemli faydaları gösterir. Tâ ki, şursuz sebeplerin bu gayeleri, bu faydaları amaçlayıp icad etmekten sonsuz derecede uzak oldukları farkedilsin. Böylece sebeplerin yalnızca bir perde olduğu, bu hikmetli gayelerin ve

²¹ Kur'an'da Allah'tan başka sebeplerin tesiri olmadığını göstermek için, sebeplerin kendilerinden hiçbir özelliğe sahip olmadıkları ve hiçbir talebimize kendiliklerinden cevap veremedikleri değişik vesilelerle ifade edilir.

"Yoksa onlar bir Yaratacı olmaksızın mı yaratıldılar? Veya kendi kendilerini mi yaratıyorlar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Doğrusu onların düşünüp iman etmeye niyetleri yoktur." (bkz. 52: 35-36).

"...İşte Rabbiniz olan Allah O'dur; bütün mülk O'na aittir. O'ndan başka ibadet ettikleriniz ise, bir çekirdeğin zarına bile sahip olamazlar. Dua etseniz duanızı işitmezler. İşitseler de cevap veremezler..." (bkz. 35: 13-14).

Ayrıca bkz. 13: 14; 56: 63-64; 56: 68-69; 7: 194; 88: 17-20; 20: 35; 46: 4; 26: 72-73; 40: 20 vs.

²² bkz. 16: 20.

²³ 30. Söz, Birinci Maksad, ve İkinci Maksad, İkinci Nokta.

²⁴ bkz. 37: 35.

²⁵ bkz. 10: 28-29.

faydaların ancak sonsuz ilim, hikmet ve kudrete malik Alim, Hakim, Kadîr Birinin işi olduğu anlaşılır.

Kur'ân-ı Kerim, sebepleri sonuçlara sahiplikten azlederek, sebep ile sonucun arasını açar. Böylece Rabbimizi bize güzel isimleriyle tanıtır. Risale-i Nur ise, Kur'ân'ın bu usulünü takip ederek esmâ-i ilâhiyenin Kur'ân nuruyla nasıl görüldüğünü açıklar.

Uzaktan bakıldığında ufukta gökyüzü ile tepeler bitişik gibi görünür. Fakat tepeye çıkınca anlaşılır ki, gökyüzü ile yeryüzü arasında sonsuz bir mesafe vardır. Bu örnekte olduğu gibi, uzaktan, yani sorgulamadan, zahiri bir nazarla bakıldığında, sebepler ve sonuçlar bitişik gibi görünürler. Fakat, yaklaşıncaya, yani kasdî bir nazarla bakıp sebebin özelliklerini sorgulayınca, gerçekte sebep ile sonuç arasında uzak bir mesafenin olduğu farkedilir. Yani, en etkili gibi görünen sebebin, en basit gibi görünen sonucun yapılmasında hiçbir sûrette etken olmadığı anlaşılır. Herşey doğrudan doğruya kudret-i ilâhiyenin birer mucizesidir. Sonucun husule gelmesi için şart olan mutlak ilim, mutlak irade ve mutlak kudrete sebebi malik değildir. Sebep ile sonucun birbirlerini etkileyecekleri hiçbir ilişkileri yoktur. Ancak Yaratıcılarının hikmetli tertibidir ki, onları yanyana yaratmıştır. Ve bu tertibin farkına varıp sonucu tesirden azledince, her bir şeyin birer "mucize" olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Tüm sebepler, birleşseler dahi, en küçük bir varlığı, meselâ sivrisineği yapmaktan acizdirler. Her bir sivrisinek, bütün sebepleri aciz bırakan bir mucizedir. Çünkü, mucize, Descartes gibi sebeplere takılıp kalan deterministlerin "sıradan" diye nitelendiği olaylar dışındaki; kâinatın umumî düzeninden hariçte kalan olaylar değildir. Mucize, "herşeyi, tüm sebepleri aciz bırakan" demektir; ve tüm sebepler en küçük bir sineği bile yapmaktan aciz olduğuna göre, herşey Rabbimizin bir mucizesidir.

İşte bunu anlamak, sebep ile sonucu bitişik, sonucu sebebin eseri zannederken düştüğümüz yanılgıdan bizi kurtarır. Bu, önemsiz bir yanılgı da değildir. Bu yanılgıyı sürdürdüğümüz müddetçe Kur'ân'ın bizi sürekli uyardığı "şirk" tehlikesine maruz kalırız. Buna mukabil, Rabbimizin isimlerini tahkiki bir biçimde tanımak, ancak bu durumdan kurtulup herşeyi doğrudan doğruya Onun sanatı ve mucizesi olarak görebildiğimizde gerçekleşir.

Nasıl ki, tepeye çıkınca yeryüzü ile gökyüzü arasında öylesine büyük bir mesafenin olduğu anlaşılır—ki, bu mesafede yıldızlar doğar—; aynen bunun gibi, sebep ile sonucun birbirlerini etkileyemedikleri anlaşılınca aralarında öyle bir manevî mesafe açılır ki, bu "sebep ve müsebbeb ortasındaki uzun mesafede Esmâ-i İlâhiyye bir yıldız gibi tulû' eder."²⁶

Kur'ân-ı Hakîm'de baştan sona bu yolun, bu usulün ders verildiğini görürüz. Risale-i Nur da bu Kur'ânî usulü aynen takip etmektedir. Bunu, bir örnek ekseninde sunmak, sanırım daha açıklayıcı olacaktır.

Meselâ, Kur'ân-ı Kerim, Abese sûresinde kudret-i ilâhiyenin mucizelerini hikmetli bir tertip ile zikrederek sebepleri sonuçlara bağlar ve sonunda ^{مَتَاعًا لَكُمْ} lâf-ziyla bir gayeyi gösterir. O gaye, ardarda gelen sebepler ve sonuçlar içinde, o ga-

²⁶25. Söz, İkinci Şule, İkinci Nur, Yedinci Sırr-ı Belâgat.

yeyi gören ve kâsd ile takip eden gizli bir Mutasarrıf bulunduğunu ve o sebeplerin O Mutasarrıfın perdesi olduğunu isbat eder.

"İnsan yediklerine bir baksın. Biz suyu bol bol indirdik. Toprağı yardıkça yarıdık. Ondan daneler, üzümler, sebzeler, zeytinlikler, hurmalıklar, bol ağaçlı bahçeler, çeşit çeşit meyveler ve otlar bitirdik. Size ve hayvanlarınıza rızık olsun diye."²⁷

Risale-i Nur'da, meselâ bu âyetlerin verdiği ders ile, sebep ile sonucun arasının nasıl açılacağı, açılan bu aradan nasıl Esmâ-i Hüsnâ'nın tulû' edeceği şu şekilde açıklanır:

"Evet, **مَتَاعًا لَكُمْ وَلَا نَعْمًا لَكُمْ** tabiriyle, bütün esbabı, icad kabiliyetinden azleder. Manen der: 'Size ve hayvanlarınıza rızık yetiştirmek için su, semadan geliyor. O suda, size ve hayvanlarınıza acıyıp şefkat edip rızık yetiştirmek kabiliyeti olmadığından: su gelmiyor, gönderiliyor demektir. Hem toprak, nebatatiyle açılıp, rızıkınız oradan geliyor. Hissiz, şuursuz toprak, sizin rızıkınızı düşünüp şefkat etmek kabiliyetinden pek uzak olduğundan, toprak kendi kendine açılmıyor, birisi o kapıyı açıyor, nimetleri ellerinize veriyor. Hem otlar, ağaçlar sizin rızıkınızı düşünüp merhameten size meyveleri hububatı yetiştirmekten pek uzak olduğundan, toprak kendi kendine açılmıyor, birisi o kapıyı açıyor, nimetleri ellerinize veriyor. Hem otlar, ağaçlar sizin rızıkınızı düşünüp merhameten size meyveleri, hububatı yetiştirmekten pek çok uzak olduğundan, âyet gösteriyor ki, onlar bir Hakîm-i Rahîm'in perde arkasından uzattığı ipler ve şeritlerdir ki, nimetlerini onlara takmış, zihayatlara uzatıyor.' İşte şu beyanattan Rahîm, Rezzak, Mün'im, Kerîm gibi çok esmânın matla'ları görünüyor."²⁸

Özetle:

"Müsebbebata (sonuçlara) takılan neticeler, gayeler, faydeler; bilbedâhe perde-i esbab arkasında bir Rabb-ı Kerîm'in, bir Hakîm—i Rahîm'in işleri olduğunu gösterir. Çünkü; şuursuz esbab, elbette bir gayeyi düşünüp çalışmaz. Halbuki görürüz: Vücuda gelen her mahluk, bir gaye değil, belki çok gayeleri, çok faydeleri, çok hikmetleri takip ederek vücuda geliyor. Demek bir Rabb-ı Hakîm ve Kerîm, o şeyleri yapıp gönderiyor... Hem bütün mahlukatın yüzüne tebesüm eden bütün zinepli nebatat ve hayvanattaki tezyinat ve gösterişler, bilbedâhe perde-i gayb arkasında bu süslü ve güzel san'atlar ile kendini tanıttırmak ve sevdirmek ve bildirmek isteyen bir Zât-ı Zülcelâl'in vücub-u vücuduna ve vahdetine delâlet ederler. Demek eşyadaki süslü vaziyetler, gösterişli keyfiyetler, tanıttırmak ve sevdirmek sıfatlarına kat'iyen delâlet eder. Sevdirmek ve tanıttırmak sıfatları ise, bilbedâhe Vedûd, Mâruf bir Sâni-i Kadîr'in vücub-u vücuduna ve vahdetine şahadet eder.

"Elhasıl:

"1. Sebep gayet âdi, âciz ve ona isnad edilen müsebbeb (sonuç) ise, gayet san'atlı ve kıymetli olduğundan, sebebi azleder.

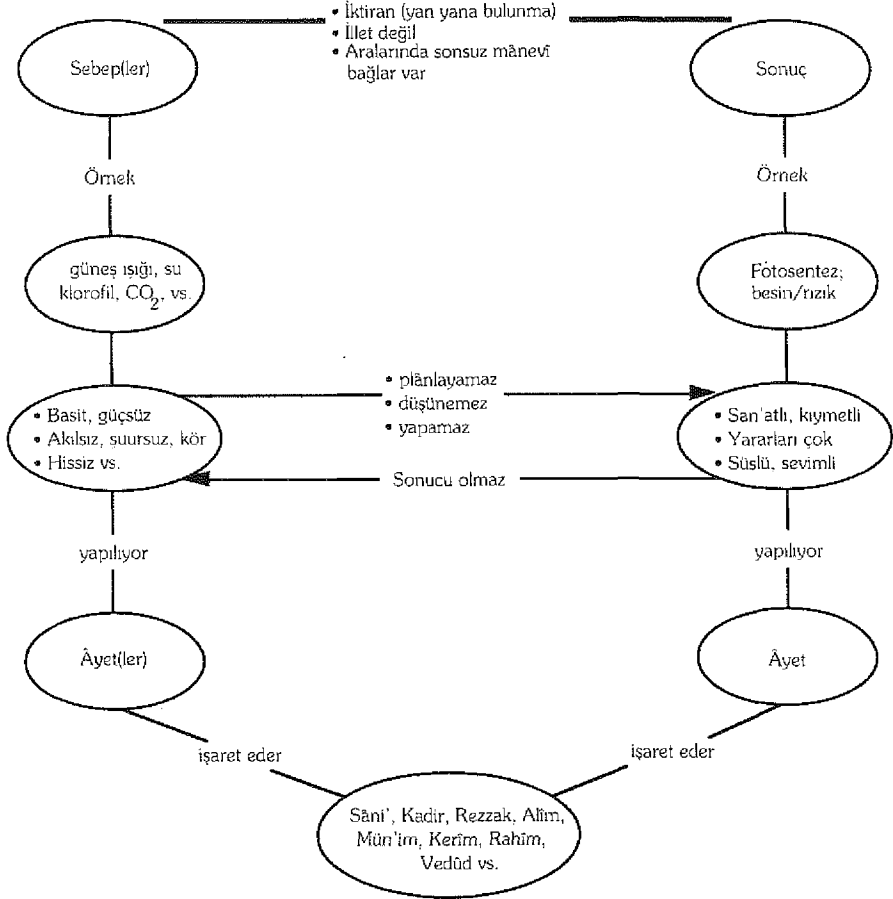
"2. Hem müsebbebin gayesi, faidesi dahi, câhil ve câmid olan esbabı ortadan atar, bir Sâni-i Hakîm'in eline teslim eder.

²⁷bkz. 80: 24-32.

²⁸25. Söz, İkinci Şule, İkinci Nur, Yedinci Sırr-ı Belâgat.

"3. Hem müsebbebin yüzündeki tezyinat ve maharetler kendi kudretini zîşuur-lara bildirmek isteyen ve kendini sevdirmek arzu eden bir Sâni-i Hakîm'e işaret eder."²⁹

Kavram haritası

Sonuç

Kâinat, Yaratıcısını bize tanıtmak için vardır. Düşünen insanlar, mevcudatın yaratılış biçimine bakarak, Yaratıcısına ait özellikleri bulabilirler.³⁰ İnsan, kendisinin ve etrafındaki mahlukatın nereden gelip nereye gittiklerini ve ne vazife gördüklerini merak edip cevabını arayacak duygularla donatılarak yaratılmıştır. Kâinat da bu sorulara cevap verecek şekilde düzenlenmiştir.

²⁹g3. Söz, Yirmiyedinci Pencere.

³⁰bkz. 3:191 vs.

Madem her bir mevcudu anlamlı, san'atlı, sevimli ve birçok yararları haiz olan şu kâinat, Yaratıcısını güzel isimleriyle bize tanıtıyor; öyleyse, mü'minler kâinatı en ince detayına kadar incelemeli, onunla Rablerini tanımalı, yaratılışlarındaki hikmete ve maksada uygun hareket etmelidirler. Gerçekten, insan Rabbini tanıyıp yalnız Ona şükredip ibadet etmek için yaratılmıştır.³¹

Kâinatın şahitliğiyle Rabbini tanıyan kimse, kâinat ile olan günlük ilişkisinde dahi, sebeplerin etkisiz olduğunu bildiğinden, doğrudan doğruya sebeplerin Yaratıcısına müracaat ettiğinin bilincinde olur. Onun sebeplere başvurması, sebeplerin Yaratıcısına yöneltilmiş bir dua mahiyetindedir. Tarlasını süren çiftçi, bu bilinç ile aslında Rezzak ve Rahîm olan Rabbinin kapısını çalmaktadır. Onun gözünde, yalnız insanlar dua etmez; Allah'ın birşeyi yaratırken görevlendirdiği tüm sebeplerin birarada buluşmaları dahi mevcudatın Rablerine karşı dualarıdır.³²

Bu anlamlı, hikmetli kâinatı materyalistlerin ellerine bırakıp, "bilimsel çalışma" adı altında, kâinatı anlamsızlığa, hikmetsizliğe, tesadüfe mahkum etmelerine mü'minlerin göz yummaları büyük bir cinayettir. Mü'min, kâinatı eline almalı, onu bir kitap gibi görmeli ve "kâinat kitabının mânâlarını talim eden"³³ Kur'an'ın rehberliği altında, onu Rabbinin adına okumalıdır. Mü'min için "bilimsel araştırma" budur. Hangi bilim dalında çalışırsa çalışsın, sebepler ile sonuç arasındaki manevî mesafeyi açmak ve bu mesafede kendilerini apaçık gösteren Allah'ın Güzel İsimlerini görmek ve göstermek, Kur'an'ın hikmetine tâbi olan her mü'minin görevidir. Yukarıda çıkarılan kavram haritası, bu çalışmanın iskeletini göstermektedir.

Kâinatın en küçük biriminden en büyüğüne kadar—partikül, hücre, bitki, hayvan, insan, yeryüzü, deniz, gezegenler, yıldızlar, vs.—herşey araştırma konusu edinilmeli ve bir "mi'rac-ı marifet"³⁴ (marifetullaha ulaştırıcı bir vesile,³⁵ bir merdiven) olarak değerlendirilmelidir. Bu araştırmalar esnasında insana hizmet edecek teknolojik keşifler olacaktır. Bunlar birer ikram-ı ilâhî olarak görüleceği için şükre vesile olurlar. Ancak böyle bir "bilimsel araştırma" insanlığa Rabbini tanıtarak hem bu dünyada ve hem de âhirette saadet vesilesi olur.

³¹ bkz. 51: 56.

³² 24. Mektup, Birinci Zeyl, Birinci Nükte.

³³ 25. Söz, Üçüncü Şule, İkinci Ziya.

³⁴ 33. Söz, Onsekizinci Pencere.

³⁵ Kur'an bize böyle bir vesileye teşebbüs etmeyi emreder. Bkz. 5: 35 ve 17: 57.